

1999. aasta kolmekuningapäeval peeti Velise Rahvamajas Sillaotsa Talumuuseumi asutaja, kodu-uurja ja haritud mehe Aleksei Parnabase 80. sünniaastapäeva meenutuskonverents. Siinkohal mõned konverentsil esitamisele tulnud ettekanded.

MAIE KUSMIN

Aleksei (Aadu) Parnabas sündis uue kalendri järgi 1. Jaanuaril 1919 a Veski külas Sillaotsa talu tagakambris teise lapsena. Õde Antoniina oli mullakamara alla läinud kolme aastasena 1917. a, nägemata isa tagasitulekut I Maaailmasõjast.

Aadu koolitee algab 1927. a Velise 6-kl Algkoolis. Aadu oli väikest kasvu ja vaikse iseloomuga, ta osales koolis kõne- ja kirjandi kirjutamis võistlustel, tegutses õpilaskarskusringis ja osales õpilasajakirja "Koidik" väljaandmisel (varjunime all "Prints").

Katkend A. Parnabasi koolikirjandist:

"Kaasiku serval asub mu väike kodu, kodu! Siin tunnen ma end vabana. Siin viibin ma kõige parema meelega, sest ma armastan üle kõige oma kallist isamaad ja oma kallist isatalu. Oma kodu.

Karjamaal on mul tuntud iga puu ja põõsas, iga känd ja mätas. Siin ei eksi ma ära ka südaööl mitte. Seda lusti ja rõõmu, kui talvel kelguga oja kaldalt alla vuhisen, kui kevadel selle vulisevas voolus "vesiveski" käima panen. Siin on ema mulle kõlaval emakeelel vestelnud jutte meie esivanemate kaugest minevikust ja raskest orjaaajast. Siin on isa mulle jaganud eluks vajalikke õpetusi, hoiatanud ja manitsenud."

Saatus on karm ja halastamatu. Läbielatud sõjaaastad ja pingutav töö viisid Sillaotsa talu rajaja manalasse. See oli raske tragöödia kogu perele ja talule.

Tööd jätkas 16. a poeg koos emaga. Ka ema tervis polnud hea. Kulub üle kolme aasta enne kui talu ja Aadu teineteist mõistma hakkavad. Ta tahtis väga õppida, et saada haritud põllumeheks. Nii tuligi oskusi ja teadmisi otsida raamatutest. Seepärast on raamatud Sillaotsal ikka aukohal olnud.

Tema juured on kinnitatud kodutalu mulda ja eluloo edaspidine käik näitab, kui raske on neid sealt välja tõmmata. Kui palju on vaja teha tööd meie maakodudes, et need muutuksid kauniks ja jõukaks. Tuli jätkata kodutalu väljaehitamist ja kujundamist. 1937 aastast algas talu õue ja hoonete ümbruse plaanipärane kujundamine ja kõrghaljastuse rajamine. 1936. ja 1937. a töötas Aadu Velise Rahvaraamatukogu juhatajana. Siis hakkas ta tellima raamatuid Tartust Eesti Kirjanduse Seltsi kaudu. Novembris 1937 teeb Kirjanduse Seltsi Eestseisus Aadule ettepaneku hakata seltsi usaldusmeheks. Aadust saab ka kirjanduse seltsi liige.

1938. a avaneb Aadul võimalus õppida tolelaegses Vigala Põllutöökoolis kodusel teel. Edaspidi püüdis teadmisi täiendada Rápina Aiandustehnikumis, kuid ka need õpingud jäid pooleli, sest 1. veebruar 1940 sai Aadust kaitseväelane Aegna saarel Eesti merekindluse II Rannapatareis. Peagi haigestub ta leetritesse ja saab vabastuse. Kevadel tuli jälle kasarmusse tagasi minna, kuigi vahepeal olid silmad Aadu haiglasse viinud. Noorsõduri aeg sai täis ja 1. maiks olid madrusemärgid käisel.

Toimusid juunipöördeised päevad. Pika Hermannii tornis hakkas lehvima punalipp. Patarei kolis Aegnalt Tallinna. Anti kolm nädalat puhkust. Aadu jõudis kodus heina valmis ja päeva rukist lõigata kui tuli tagasi minna. Seekord juba Võrumaale 7. Jalaväerügementi Värskasse. Varsti oli ta aga jälle kodus, taskus 30. augusti 1940 2. diviisi laatsareti arstliku komisjoni otsus: "Tunnistada Aleksei Parnabas sõjaväeteenistusse kõlbmatuks." 1941. a kevadel tegi Velise valla TSN TK (Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee) ettepaneku asuda valla raamatukogu juhataja ohale. Kuigi töökoht ei meelitanud, oli karta töö- ja veokohustusi, siis Aadu võttis koha vastu.

1942. ja 1943. Olid täis tööd ja rassimist. Normid talus olid suured. Talusaadusi oli aga vaja kaubavahetuseks. Või, villa jahu ja kanamunade eest saadi petrooli, okastraati, rauda, tsementi jne.

1944. kuulutati välja mobilisatsioon. Võitlus käis Narva all.

Aadu meenutustest: "Taotlesin vabastust, küll käis komisjonis ka ema mitu korda, aga "valget passi" silmade pärast ei antud. 13. Veebruaril alustasin sõitu Haapsallu Kaitseteenistuse Komisjoni lõplikku otsust saama. Suurem osa meestest olid Märjamaal vastu võetud ja läksid Uuemõisa väeosade moodustamiseks. Enne rongi ärasõitu oli raudteejaamas väga palju rahvast. Kes minejad sõtta, kes saatjad? Aimamata, mis ees ootab?

Tallinas olin öösel sugulaste pool. Hommikul sõitsin Haapsallu. Selgus, et esmaspäeval komisjon ei tööta. Veetsime sõbraga päeva ja öö Haapsalus. Järgmisel päeval oli komisjon. Mind saadeti aga Tallinna Kesksõjaväe silmaarsti läbivaatusele. Sõitsin Tallinna tagasi. Haiglas oli arstile nädalalne järjekord. Siis tuli ikkagi koju sõita."

22. veebruar läks Aadu uuesti sõbraga Tallinna komisjoni. Sõbral vedas, sai "valge passi", aga Aadule ei antud. Leiti veel küllalt rivimeheks kõlbavat. Kevadel 1944 oli Aadu otsus kindel: "Sõtta ma ei lähe. Pead kodu maha jätma, süüks ainult see, et tahad

elada." Oli pime, kui Aadu kadus metsarüppe. Rahu saabus 1945 ja oktoobris läks ta lellepoeg Jaaniga Haapsallu dokumente saama.

Aga ega Aadut kodule elada ei lastud. Tuli hakata Velise rahvamaja juhataja kohale kaheks aastaks. Rahvas tahtis koos käia ja lõbutseada. Täitevkomitees tuli aga uusi töökohti juurde ja teiseks ametikohaks sai mmaaosakonna juhataja, kes pidi talundite külviplaanid valmis tegema.

1. jaanuar 1946 tuli lisaks tehniliste kultuuride vanemagronoomi koht - tuli leida paremaid linakasvatatajaid Velise, Vigala ja Kullamaa valdades.

1947. a oli Aadu lihtsalt põllumees, kuid Täitevkomitee vajas pidevalt tema abi. Näiteks Nõukogude passide ja sõjaväepiletite väljakirjutamisel. Rahvamaja sai uue juhataja. Kuna teised töökohad kadusid, siis määrati Aadu Velise valla mesinduse organisaatoriks.

1949 oli kollektiviseerimisaasta. Seda teed läks ka Sillaotsa rahvas. Tuli ära anda kogu talu inventar ja loomad, ka puukool. Jäi vaid lapike maad.

Tuli mõõta kodumajandis kolhoosnike õue- ja aiamaid. Planeerida ja kaardistada need.

Sügisel tuli majandi loomade söödaratsioon paika panna, koostada majandi järgmise aasta tootmisplaan.

1951. a abiellus Aadu Mai Savimaaga, kes oli Valgu 7-kl kooli õpetaja, pärit Teenuselt. Sillaotsa elama asunud hakkas temagi iluaeda kujundama ja lille- ning juurvilja taimi kasvatama

1951-52 töötas Aadu Sipa ja Vigala MTJ-is (Masina-Traktori Jaam) agronoomina. See tõi palju sekeldusi, taheti ära võtta õue-aiamaa ning edasine elu kulgeb jälle kodus. Siis hakkas ta Sillaotsa maadel kasvatama majandile juurvilja. Peeti täpset arvestust mis tõi majandile palju tulu ja näitustelt diplome. 1960. a moodustati Valgu Sohvoos, Aadu kuulus kolhooside likvideerimiskomisjoni.

1961-64 oli Aadu Valgu sohvoosi mesinik ning Velise osakonna põllundusbrigadir ja veel kolm aastat osakonna juhataja

1967-77 sohvoosi metsatehnik, hiljem metsavaht.

1965. a alustati koos abikaasa Maiga dendropargi ja metsapargi rajamist. Istikuid telliti Luua Puukoolist ja Vana-Vigalast.

Pensioni ajal oli rohkem aega pühenduda kodule ja kirjatöödele.

1981. a on Sillaotsa loodus Rapla raj. Täitevkomitee otsusega kohalik looduskaitseobjekt.

1974-86 oli Aadu Eesti Rahvamuuseumi aukorrespondent. Ta on paljude uurimistöode ja kroonikate autor

1982. murdis raske haigus abikaasa. Siis seisis Sillaotsa peremees teelahkmel, et langetada otsus. Valu ja raskusi trotsides jäi Aadu kodutallu

Abikaasa mälestuseks ja Sillaotsa alalhoidmiseks hakkas ta muuseumi rajama oma talu hoonetesse, mis peagi kitsaks jäid. See nõudis hoonete juurde ehitamist. Siin on säilitatud Velise valla elu-olu. See on suurem osa Aadu elutööst.

Aadu oli palju aastaid rajooni kodu-uurja ja looduskaitseja. Kultuurimälestiste ühiskondlik inspektor, ajalehe "Ühistöö" kirjasaatja. Palju aastaid Velise Külanõukogu saadik.

1986. a 26. jaanuari varahommikul katkes äkitselt Aadu elutee. Viimane Sillaotsa talu põliselanik, kelle elutöö jäi ootamatult pooleli. Ta on maetud Velise kalmistul perekonna puhkepaigale.

Detsember 1998

HARRI JÖGISALU

Lugupeetud Aadu Parnabase mälestuse ja töö austajad, Sillaotsa muuseumi pere.

Lubage, et meenutusi Aadu parnabasest alustan peateemast kõrvale kaldudes - minu jaoks varasemast ajast.

Enne, kui Aadust midagi teadsin, tundsin tema tulevast abikaasat Maie, õigemini öeldes kolme öde Savimaad: Ly, Mai ja Almiine. 1943/44 Lihulas töötamise päevilt. Nemad olid Lihulas Ly mehe Heino Harjuse töö tõttu.

Pärast sõda Märjamaal, elasin mõne aja Harjustega ühes korteris. Harjus oli valla agronoom. Almiine töötas ülikooli lõpetamise järel Märjamaa veterinaar haiglas. Mai õpetajana ja oli varsti ka Sillaotsal. Ly korraldas ümbruskonna valades suhkrupeedi kasvatust, nii et talud said väga vajalikku suhkrut. Peedi eest tuli seda Märjamaale pea terve vagun.

Pärast rajoonide moodustamist läksid Harjused Torisse, Heino harjus Tori hobusekasvanduse tootmisdirektoriks, Almiine Kurtna Linnukasvatusse, temast sai hiljem doktor Mõöl, Mai oli tuntud õpetaja, jõudis Sillaotsal palju ära teha.

Kokku võttes: tol ajal mahajäänuks peetud Läänemaa polnud sugugi nii pime - ühest Teenuse talust võrsus kolm haritud tüdruku. Tahan sellega öelda, et Mai oli Aadule võrdväärne abikaasa kodu hoidmisel, looduselähedasel kujundamisel ja kultuurihuviv. Aadu poleks jõudnud kõike, millest täna tuleb jutt, üksinda teha, kui ei oleks olnud toetust.

Mul ei ole ettekandeks uurimust Aadu tööst ja kirjutatust, ka mitte kaua kestnud lähedastest läbikäimistest rääkida, või et me teineteist ei tea kuivõrd tundsimegi. Õieti tundma sain Aadut alles pärast seda, kui teda enam ei olnud. Arvan, et nii võib olla paljude teistegagi, nüüd juba, kui Velisele, Sillaotsale tulevad. Kahtlen seepärast, kas mina olen see tänase päeva esma-ettekandja. Aga et liisik minule on langenud, püüan seda omal moel teha.

Mul oli võimalik lugeda Aadu "Mälestusi ja mõtisklusi" - käsikirjalist köidet, mida võiks lugeda ka kui elulugu.

Ei hakka seda ümber jutustama. Küll aga tahan selle järgi öelda järgmist: koolipoisina kasvas Aadu vaimustatud isamaalaseks. Kolmekümnemdate lõpuaastail oli see iseloomulik Eesti noortele; kiindus kodukohta, isatalusse, kodukoha kaunisse loodusesse; soovis kodu heaks anda oma jõu ja oskused; tal oli valu hariduse järele, mis neil aastail tõi maanoori järjest enam koolidesse; Aadu tõi edasise koolitee kodule ohvriks; omandas hariduse kaugõppe teel; oli hoolas kõige isikliku ja kodusse puutuva - dokumentid, esemed - hoidmisel, hoolimata, et sellest oli ohtugi; Aadu oli romantik, seda loeb tema kirjutatust.

Esmased kokupuuted Aaduga olid mul Savimaade kaudu. Püsivam tutvus, ühised arupidamised kujunesid pärast Looduskaitse Seltsi osakonna asutamist Märjamaal. Velise-Valgu rahvas osales väga agaralt Seltsi tegevuses. Kindlasti mäletatakse osakonna klubi- ja loengute õhtuid, kus Aadu esines sageli ettekannetega; kodukaunistamise ja maastikuhoolduse algatusi. Eeskuju andjaiks oli Elmar Tootsi ja Kirsipuude ning Sillaotsa, mitmete teiste perede aiad ja kodud. Aadu oli esimene sellelaadsete ürituste algatajaks LKS-i Velise-Valgu sektsiooni esimehena.

Aadu huvid ja ühiskondlik töö ei piirdunud Looduskaitse Seltsiga. Tal olid tihedad sidemed Eesti Rahva Muuseumiga. Tegi kaasa mitut liiki võistlustöödel, kirjutas kroonikaid, sai muuseumi väga tuntuks, teenekaks ja aunimetustega tunnustatud korrespondendiks.

Aadu tegi seda kõike igapäevase leivatöö kõrvalt. Teda iseloomustas äärmine täpsus ja kohusetunne; täiendas end pidevalt, tal oli oluline lugemus, oli edukas autodiakt.

Murranguline aeg oli Aadu töö taustaks. Ta nägi paljudest meist hoopis kaugemale ette seda, millise laose Eesti maale, põlisele elulaadile, külale, talumajapidamisele toob kaasa kolhoosierumine.

Talu ei tohtinud enam nimetadagi, järel oli kolhoosipere. Algas see talude tühjaks viimisega. Paljud kodud jäeti maha, tared jäid tühjaks. Tuli võõraid inimesi. Valgu sohvoosis oli neid enam kui 40% elanikkonnast, üheteistkümnest rahvusest, kujunes võõras suhtumine maasse, töösse - kutsuti tööle käimiseks. Elurentnikud ehk jalapuhkajad asustasid mahajäänud majad. Hakkasid neid otsast kütma, võtsid järjest ette. Levis joomarlu, millesse Aadul oli absoluutselt eitav suhtumine.

Ta nägi algusest peale ära küla kolhoosi sundimise kogu vägivald ja nürimeelsuse. Kuidas iseseisev talumees tehti sulaseks, palju kehvemaks, kui omal ajal oli mõisa moonakas. Kuidas põlluharimist ümber korraldati, põllumehe käest võeti hobused ja tehnika. Tuli MTJ-st laenata. Hiljem tulid liigrasked masinad. Nõuti ruutpesitsi külvi, maisi ja päevalille kasvatamist, Viljamsi külvikordade sisseviimist, Lössenko ebateaduslike soovitusete täitmist; loomapidamine pidi toimuma tööstuslikul meetodil, tulid mõisted nagu linnuvabrik, remontemised jm. Eesti talumees pidi vabanema individuaalsusest, õppima kollektiivselt elama, töötama, puhkama. Jutlustati maa linnale järelejõudmisest, agrolinnade ehitamisest.

Võib küsida, kas linn oli maast nii palju ees või maa järel, et sellepärast muretseda. Linna kultuurikiht oli maa omaga võrreldes õhuke. Sellele ei mõeldud, küll elas linn maa arvel.

Maamehe suhtumist nn uuendustesse näitasid mürgised anektoodid: räägti, et põllud kasvatavad aina mitsuriini; kevaditi peeti lehma sünnipäevi - talvel nõrkemiseni naljutatud ja kuuseokstega toidetud loomi käidi sõnniku seest kõite peale üles tõstmas. Nende inimeste jaoks, kes veel külas vastu pidasid, oli see kõik masendav. Praegu on uskumatu, et midagi niisugust on olnud. Kolhoosnikul puudus sissetulek, paljude peredes valitses äärmine vaesus, eriti, kus olid lapsed. Peale selle nõuti veel riigilaenu. Aadu teenistuskäik kõigil nendel aastatel oli keeruline. Teda suunati sinna, kuhu oli tarvis algatusvõimelist, teadmistega ja kohusetundlikku inimest: linakasvataja, mesinik, aednik, juurviljakasvataja, agronoom, osakonna-juhataja, metsamees.

Tegi kõik selleks, et elu maal kestaks.

Varsti ei pidanud vastu enam ka taluehitised, sisustus, maaharimise ja -saaduste töötlemise riistad - etnograafiline vara, hulgas sellistki, mis oli kasutusel olnud pea muutumatul kujul tuhat või enam aastat (rehepeksu, lina töötlemise vahendid), aga ka hilisemad masinad, sajandi vahetuse aastail ja hiljem sisse toodud või ise ehitatud. Läänemaalgi oli seppi ja puuseppi kes tegid valmis aurukatlaid ja rehepeksugarnituure (Kullamaal Bleimannid), aga Velisel tehtuid on õnneks Sillaotsal olemas.

Selle ajani oli vanavara taludes alles hoitud, leidus rehealustes, aitades, laudil, lauda ja aida peal või aia ääres nõgestes roostetemas. Korruga loeti see, mitte kellelegi ega

millegiks vajalik, risuks. Ennekõike seal, kus pererahvas kadus või tulid uued. Palju läks tuleroaks.

Sellele hävingule lisandusid administratiivsed ümberkorraldused, milliste tulemuseks kujunes Eesti mineviku eitamine ja unustamine. Kohanimed kadusid keelest ja meelest, külad kustutati kaartidelt, uutele keskustele pandi tollasele ideoloogiale omased nimed. Toimus rahva mälu uhtmine ja loputamine. Uuele põlvkonnale tähendas see juurte läbilõikamist. Noori nii kui nii lahkus külast. Kaduma hakkas elu järjepidevus, aga see tähendas rahva mälu kustumist, mida just päritolu-kodu, odukoht hoiab. Mäletame küll sedagi, et kolhoosidele ja sohvoosidele tuli ka paremaid aegu, kui tollane riik oma nurimajandusega nalga jäi ja põllumeest lasti mõistusepärasemalt maad majandada, kui raha sai liikuma. Aga Eesti külale oli selleks ajaks löödud parandamatuid haavu.

Sillaotsal oli hoolsalt säilitatud kõik aja jooksul muretsetud ja ise tehtud tarberiistad, ka hooned olid korras. Seda nähtava laose kõrval külas. Aadu-sugune mees pidigi tulema mõttele taludes peremeheta jäänud või veel olemasolev vanavara hoiule võtta. Samal ajal kirja panna andmed perede, maade ja külade kohta. Oli teada, mis eesmärgil Aadu kogub, teda usaldati, tuli pakkumisi ja inimesed tõid ise Sillaotsa kogudele täiendust.

Tahes-tahtmata tuli kuhjunud esemeid süstematiseerida, ka eksponeerida.

Olime Märjamaa koolis '56. aastast alates rajooni matkadel vanavara korjanud ja arvele võtnud, kujundanud koduloonuriga. Aaduga sai selle vara hoidmisest mitmel räägitud. Aadu veendumus oli, et vanavara tuleb säilitada, see muutub järjest hinnalisemaks, paljud esemed haruldasteks. Selliselt säiluvad ka keeles esemete nimed, keel ei vaesu. Eriti oluline on vanavara noortele mineviku olude tutvustamiseks, ka huvi tekitamiseks oma päritolu, nüüd öeldakse juurte, vastu. Otstarbekas on esemeid näidata mingi tööprotsessi järgi: lina põllult kuni kangani, rehepeks viljatera kotti saamiseni või käsikivil jahvatamiseni, villast kangani jm.

Sellest ka ilmne vajadus muuseumi järele. Aadul oli mõte jätta Sillaotsa talumuuseumiks. Sellega hakkas tal kiire peale abikaasa Mai surma 1982. Äratundmisest, et ilmasambaks ei jää keegi. Nimetus talumuuseum ei sobinud, oli tol ajal ideoloogiliselt lause vildak, peale selle natsionalistlik varjund juures. Etnograafilise kogu kokkusaamine oli lihtne võrreldes närvikuluga asjale mingi staatuse taotlemisel.

Koolist oli see meile tuttav, kogutud esemete, ka kirjavara, eriti vaimuliku kirjanduse pärast tekkis suuri pahandusi. Ennem võis hävida lasta, kui koolides eksponeerida. Seda loeti õnnelikust nõukogulikust kaasajast mööda, minevikku vaatamiseks. Suur viga oli meelde tuletada: kes minevikku ei mäleta, elab tulevikuta (J. Liiv). Kuidas Sillaotsal kõik lahenes, on omaette teema. Võib öelda, et Aadu pani tänu visadusele ja jonnile muuseumile aluse. Eesmärk oli näidata, et paikkonna muuseum on kodutunde hoidja, aitas vastu seista nõukogude rahvuspoliitikale, venestamisele, nõukogude inimese kasvatamisele. Ei oska öelda, mis Aadule oli südamelähedasem, kas kodune muuseum või see, mida jõudis kodukoha ajaloo, toponüümika ja perede kohta kirja panna - Rahva muuseumile tehtud kaastöö. Rõõmu oli viimasest kindlasti enam, kuigi võrdselt tähtsad on mõlemad. Aadu käes ei jäänud midagi ainult nõuks. Tegi, mis käsil, lõpuni. Töö polnud kritiseerimiseks, vaid pidi tegijat kiitma.

Velise kultuurilugu on koduurijale tänuväärsest rikas: alustades kas või eelmise sajandi lõpuaastate venestamise lainest, apostliku õigeusu kiriku ehitamisest ja koguduse loomisest, edasi 1905. a sündmused: Velise Vabariik, karistussalga retk, lahing, ohvrid; Velisega seotud mehed Oviir, Georg Lurich, Tõnis Ervin, Lauterid. Tihti oli kohalikul rahval asja tollasest nõukogulikust ametlikust käsitlestustest vastupidine arusaamine ja tundus küll, et Aadu oli velise rahvaga üht meelt või oli tal asjast hoopis oma arvamus. Ta koostas ka velise õpperaja kirjelduse, millest saab nii looduse kui ka kultuuriloo kohta hea ülevaate.

Oleks öeldakse olevat paha poiss. Kuid võib teinekord ka, tänu mehe kangekaelsusele ja sihikindlusele, olla mitte nii halb, kui arvatakse. Täna võiks aru pidada selle üle, mis oleks Sillaotsast järel olnud, kui Aadu mõte muuseumist oleks vastuseisule alla jäänud, käega löödud, kui poleks olnud tehtu hoidjaid ja töö jätkajaid? Peremees kadus ju ootamatult.

Mida oleks varadest olnud võimalik päästa maakonna või mujale muuseumidesse? Kardan, et üsna vähe. Raamatukogu pea kindlasti laiiali kantud ja uurimistööd kusagil riiulil tolmemas olnud; rajatud parkmets-arbureetrum võssa kasvanud, hoonedki lagunened? Seda võib oletada, sest paljud üle-Eestilised ettevõtmised on seda teed läinud, pole leitud raha ega nähtud ka otstarvet.

Sillaotsa puhul võiks küsida: mida oleks ilma Sillaotsata kellelgi Velisele asja? Kus võiks ümbruskonna koolide õpilastele näidata töö- ja tarberiistu, mis veel nende vanaisade, -emade käes olid, millega põllule mindi, rehed peksti, linast riie saadi, mida tagusid valmis kohalikud sepad. Tööriistad, millele noored enam nime anda ei oska. Kus

veel näeks, kuidas eesti talu välja nägi, kuuleks talude nimesid, seda, et igal paigal oli nimi, põldudel igal kolmandisel ja metsatukkad, aasad, samuti. Palju räägitakse turismist. Teinekord küll aru andmata, et turismil peab olema sisuline kate - näha ja näidata seda, mis antud paigale iseloomulik, mida mujal pole, mida kaugelt tulnud otsivad, näha tahavad. Ühkustame oma puutumatu loodusega, aga palju meil seda alles jääb praeguse minnalaskmisega: endised põllud on harimata, käib metsarüüste? Seda kahjuks võivad märkavad. Näevad sedagi, mida püüame varjata või ei taha näidata. Veel hullem: oleme ise juba niisuguse lagaga harjunud. Puutumatu looduse taustal hakkavad eriti silma varemeis talud, nende asemed. Selle koha pealt on Sillaotsa nagu lohutus. Olen Sillaotsal käinud väliskülalistega. Kunagi pole nii palju aega olnud, kui vaja. Hooned, nende otstarve ja tööriistad, kasutamise näitlikkus huvitab kõiki. Imetletakse talu peremehe raamatukogu, kirjutatud kodukoha ja kihelkonna ajaloo kõiteid. Sillaotsa eripära on argipäevsus, vaatamata muuseumipärasele ekspositsioonile, on tal ikka juures talu hõng. Omaette luksus on aed, lähem ümbrus, kased koplis, mida igal pool pole kahjuks muuseumi juures. Kui pakutakse talupoja lõuna maaleiva, koduvõi ja piimaga, kuuma teed näiteks mustasõstra võrsetest või pungadest, saab perenaine alati kiita. Ainuüksi Sillaotsa rukkileivast jääb külalistele maitse Eestimaast kauaks suhu. Järelduse niisuguse muuseumi vajalikkusest võib kahtlemata teha - pole luksus, kitsale ajale vaatamata. Sellest on ka aru saadud.

Esimestel kohtumistel jäi mul Aadust mulje kui üsna kinnisest ja oma joonega ning arvamustes kõigutamata mehest. Meie vanusevahe pole nimetamistväärne, ometi tundsin end tema kõrval poisikesena. Võib-olla kasvasin aastatega talle pisut järele, nii et meil oli järjest enam ühist arutlusainet. Sain teada tema tööst Eesti Rahva Muuseumile, ka Sillaotsal tehtust. Ega endast ei rääkinud, endakiitus oli tema juures mõeldamatu. Tunnustus tuli töö järgi ja järel. Sain kuulda head huumorit ja küllarahvalt korjatud nalja- ning pilalugusid. Neid teadis ta peast. Mõned sain "Läänemaa lugude" raamatusse. Ühel kodu-uurimise seminari ajal Tartus olime paar ööd koos hotellitoas. Siis heietasime külajutte pea öö läbi. Viimane jutuajamine oli meil Märjamaal, tänaval kohates, ühel talvisel päeval. Rääkisime tulevastest ettevõtmistest. Siis ta muu jutu seas nimetas, et läheb mõneks ajaks haiglasse. Pidi olema tühiasi, aga tahab hädast lahti saada. Uskumatu küll, kuid see ta ära viis.

Märjamaa, Dets-98

ARVI PAIDLA

Aleksei (Aadu) Parnabas Rapla rajooni ajalehe "Ühistöö" kodulooaegse autorina

Sillaotsa muuseumi sutaja Aleksei Parnabase esimene teadaolev ajalehekirjutis ilmus 1951. a aprillis Pärnu-Jaagupi rajooni ajalehes "Töösangar" ja kandis pealkirja "Kevad ja kolhoosi mesila". Samas ja Märjamaa rajooni lehes "Kolhoosi Tõde" (alates jaanuarist 1960) trükiti kokku 5 tema kirjutist, mis käsitlesid aiandust, põllundust ja looduskaitset. Esimene teadaolev artikkel ajalehes "Ühistöö" ilmus jaanuaris 1971, aga seegi jäi vaid juhukirjutiseks. Murrang toimus 1974. aastal, mil Aleksei Parnabas leidis oma õige ainevalla ja temast sai 12 aastaks "Ühistöö" erilehakülje "Koduloolane" üks põhiautoreid. Sel perjoodil ilmus temalt "Koduloolase" leheküljel 62 artiklit ja väljaspool seda lisaks veel kuus koduloolist lugu. "Koduloolases" 35 aasta jooksul kirjutatud autoritest oli Parnabas artiklite arvult kolmas ja artiklite mahu poolest viies. Samasse vahemikku jääb ka üks kirjutis ajakirjas "Sotsialistlik Põllumajandus" (1979 nr. 3) - "Vanad talupargid, nende osa meie põllumajandusmaastike kujundamisel". Viimast ajendasid kirjutama Eesti Looduskaitse Seltsi poolt korraldatud maastikuhoolduse kursustel omandatud uued teadmised ja õppekäikudel tehtud tähelepanekud. Aleksei Parnabase kirjutiste teema oli ulatuslik: talutööd ja rendiolud, erandlikud ilmastikunähtused ja küla meistrimehed, Velise vabariik ja kolhooside algusaastad, Lurichi kaamelid ja Virtsu raudtee ehitamine, priitahtlikud pritsimehed ja maailmakuulsad teadlased. Kodulooküljel 1974. aastal ilmunud Velise looduse ja ajaloolaste paikade õpperaja kirjeldus trükiti hiljem ära omaette voldikuna. 1978. aasta lõpul algatas ta kodulooküljel Rapla rajooni muinsus- ja looduskaitseobjektide tutvustamiseks lühikirjutiste sarja. Parnabas kujunes ise selle põhiautoriks ja temalt ilmus 20 kaitsealuse objekti kirjeldus. Aleksei Parnabase artiklid põhinevad hästikontrollitud andmetel ja on seetõttu usaldatavad algallikad edasistele uurimistöödele. Huvitav on märkida seda, et kuigi Parnabas saatis sel ajal ka uurimusi Eesti Rahva Muuseumile ja tuletõrjemuuseumile, ei ole ta sama andmestikku kasutanud ka "Ühistöö" artiklites. See näitab, et ta ei tundnud

materjalipõuda. Järgnevalt toon ära ajalehes "Ühistöö" ilmunud kodulooliste artiklite nimekirja. Kahjuks ei võimalda paljude lugude pealkirjad ära arvata nende sisu. Kes oskaks taibata, et "Kauaoodatud päev" (1983) peab tähistama rapla-Virtsu raudtee valmimist või "46 aastat hiljem" (1986) professor Teodor Lippmaa uuringuid Rangu nõmmes? Paraku on kõigi artiklite sisu refereerimine liiga töömahukas ja jääb seekord tegemata.

Aleksei (Aadu) Parnabase koduloolised artiklid Rapla rajooni ajalehes "Ühistöö" aastail 1971-1986

Ilmumise kuupäev ja sulgudes kodulookülje järjekorranumber

1 9 7 1

12.I Mis Velisel tehtud, mis teoksil

1 9 7 4

24.I (70) Georg Lurich ja tema kaamelid.

04.VI (74) Velise looduse ja ajalooliste paikade õpperada.

25.VI (75) Kui Valgu meeste kannatus katkes.

12.IX (78) Rehepapp lasti pensionile.

30.XI (81) Velise. Ajalookilde ja mälestusi.

1 9 7 5

23.I Jaan Limbergi austamise õhtu.

25.I Valgus asutati koolimetskond.

26.VI (86) Ilma tembud 400 aastat tagasi.

25.XII(93) Kui sajandeid küürus olnud Velise rahva selg tõusis lõpuks sirgu, 1.

1 9 7 6

13.I (94) Kui sajandeid küürus olnud Velise rahva selg tõusis lõpuks sirgu, 2.

(94) Veel tööstuse algupäevist praeguses Rapla rajoonis.

29.V (98) Georg Lurich.

29.VI (99) Suurest näljast Eesti- ja Liivimaal.

1 9 7 7

01.II (107) Redeliga jõehauast vett toomas.

23.IV (109) Jaan Rumma.

12.VII(112) Tuul saadi kiiresti tiibadesse.

13.XII(117) Tükike kauget minevikku.

(117) Ürikud kõnelevad.

1 9 7 8

28.II (119) Kilks-kolks pindad löövad.

13.IV (121) Koos revolutsiooniga.

22.VIII(124) Rasked rendiolud Velisel.

12.IX (125) Analoogiat otsimas.

21.XI (128) Kodurajooni minevik ja loodus. Varbola Jaanilinn.

Varbola Ohvrikivi.

1 9 7 9

04.I (130) Aeg aga kerib...

22.II (131) Ellu tamm.

24.III (132) Maarjapäeval Läänemaal.

(132) Sõtke Linnamägi (ka Katsimägi).

08.V (134) Konuverere Linnamägi.

14.VI (135) Mustallikas.

31.VII(136) Kui rahvas asus kolhoositeele, 1.

(136) Kükita Suurkivi.

14.VIII(137) Kui rahvas asus kolhoositeele, 2.

(137) Sahka kivi.

(137) Külmallikas.

(137) Segadus looduses.

01.IX (138) Russalu kivikalme.

(138) Ohvritamm.

30.X (139) "Maavärisemine" Vigalas.

13.XII(140) Sõtke paepaljand.

22.XII(141) Karuallikas.

(141) Linnuse ase.
(141) Omapärase võraga tamm.

1 9 8 0

08.I (142) Iseenesest ei lähe midagi paremaks.
06.III (144) Pildil on tükike meie kandi kultuurilugu.
19.IV (145) Moka kivikalme.
17.V (146) Muistisi vaatamas.
(146) Kuimetsa (Iida) urked.

1 9 8 1

10.I (154) Velise kool läbi aegade, 1.
05.II (155) Velise kool läbi aegade, 2.
16.V (157) Juubelit tähistati konverentsiga.
16.VII(159) Velise linnusest.
04.VIII(160) Nurtu pärn.
31.X (162) Üks küla ja selle rahvas.
(162) Madisepäeva lahingu paikades.

1 9 8 2

13.IV (167) Niidiaed.
15.VI (170) Luiska ja niida, ega luisk aega viida.
21.IX (173) Algusaasta arvud.
28.X Velise uus sild.

1 9 8 3

26.II (179) Kroonikaraamat jutustab, 1.
(179) Kuidas on olnud minevikus.
17.III (180) Kroonikaraamat jutustab, 2.
28.IV (181) Kroonikaraamat jutustab, 3.
21.VII(184) Oodatud päev.

1 9 8 4

24.I (190) Küla meistrimees.
20.III (192) Esimene karjakontrollühing Läänemaal.
25.X (199) Eelmise sajandi lõpuaastate "Olevikku" lehitsedes.

1 9 8 5

13.VIII(209) Veliselt pärit maailmakuulus teadlane.
24.XII(213) Sügispäev koosmuististega.

1 9 8 6

09.I 46 aastat hiljem
01.II Koolielu Vigalas sada aastat tagasi. Ühe koolipoisi mälestusi.